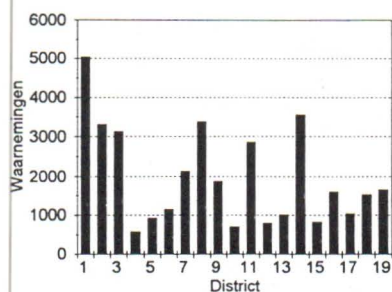

Nieuws van het BSP Niet-broedvogels

Het BSP Niet-broedvogels draait vanaf 1989 en langzamerhand wordt de set van ontvangen gegevens steeds geschikter om er bewerkingen mee uit te voeren. Er zijn nu een dikke 37.000 waarnemingen ingevoerd door het BIC. Voor de jaren 1989-91 gaat het om 10-12.000 waarnemingen per jaar en voor 1992 om ongeveer 4200. Het lage getal in 1992 wordt niet veroorzaakt doordat het project plotseling zwaar aan populariteit heeft ingeboet, maar doordat nog duizenden waarnemingen vertoetst moeten worden. Naar schatting komt het totaal van dat jaar nog hoger uit dan dat van voorgaande jaren. De vertraging komt overigens voor een deel doordat sommige waarnemers pas heel laat hun gegevens insturen. Bij deze dus een oproep om toch vooral snel in te sturen. Maak er een goede gewoonte van om aan het eind van de maand een formulier in te vullen en door te sturen.

De verdeling van het totale aantal waarnemingen per district is te zien in figuur 1. Is het BSP Niet-broedvogels binnen Nederland een westelijke en noordelijke bezigheid? Je zou het bijna zeggen, gezien het feit dat vrijwel geheel Noord- en West-Nederland er zo positief uitspringen. Natuurlijk komt dit deels doordat dit gedeelte van het land gunstig gelegen is voor het waarnemen van schaarse doortrekkers (denk aan de stuwings langs de kust). Enkele gebieden in het binnenland moeten echter veel beter kunnen scoren dan tot nu toe het geval is. In Drenthe bijv. bleken de nodige waarnemingen van Roodpootvalken tijdens de invasie van vorig jaar pas na wat telefoontjes boven water te komen. Ook komen lang niet alle overwinterende Klapeksters in ons bestand. Denk niet dat uw waarneming er niet toe doet, en geef 'm door!

Drie aspecten worden momenteel onder handen genomen. Via overleg met mensen van de DBA wordt ge-

Figuur 1. Aantal tot nu toe ingevoerde waarnemingen per district.

tracht om waarnemingen die wél via de telefoonlijn binnenkomen maar niet op formulier worden gezet, toch in het bestand op te nemen.

Daarnaast wordt geëxperimenteerd met het berekenen van indexen. Naarmate het project langer loopt, zal er immers een maat gevonden moeten worden om jaarlijkse verschillen in het voorkomen tot uitdrukking te brengen. Voorlopig lijkt een eenvoudige rekenwijze voldoende, waarbij het aantal waarnemingen per jaar van een soort gedeeld wordt door het totale aantal ingezonden waarnemingen dat jaar, en vervolgens een basisjaar op 100 wordt gesteld. In Denemarken, Zwitserland en Groot-Brittannië is al de nodige ervaring opgedaan met het regionaal bewerken van grote hoeveelheden losse waarnemingen tot tijdreeksen, en de resultaten van deze exercities kunnen goed gebruikt worden in ons eigen project.

Tenslotte kan worden gemeld dat gegevens uit het BSP Niet-broedvogels al verschillende keren ter beschikking zijn gesteld aan mensen die bezig waren met het schrijven van een artikel over een soort. Zo verschijnt er in september in *Limosa* een artikel over de Raaf in Nederland, waarin het voorkomen binnen en buiten de broedtijd uit de doeken wordt gedaan. De honderden waarnemingen in het databestand van het BSP hebben daarbij goede diensten bewezen.

Maar genoeg nu over organisatorische zaken. Tijd om een paar soorten wat nader te bekijken.

Hop

Dat het met de Hop in delen van Europa niet goed gaat, weet vrijwel iedere vogelaar. In Nederland moet de soort in vervlogen tijden plaatselijk een heel gewone broedvogel zijn geweest. In een boek uit 1873 van J.Q. Keulemans beschreef de auteur hoe hij in een boomgaard in een stadje in Noord-Brabant een twintigtal dode Hoppen vond die als vogelverschriker waren opgehangen aan lange stokken ... Begin twintigste eeuw werd echter duidelijk dat de stand achteruitging en na een kleine opleving in de jaren veertig en vijftig is de soort sinds begin jaren zeventig verdwenen als jaarlijkse broedvogel.

Helaas wordt deze negatieve trend ook uit de ons omringende landen

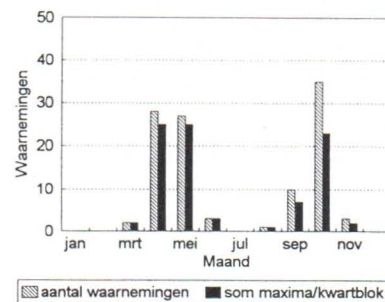
gemeld. In Vlaanderen bijv., waar in de tweede helft van de jaren vijftig 60-80 paar broedden, is de soort verdwenen als jaarlijkse broedvogel in 1981. Een fikse achteruitgang is ook bekend uit Duitsland en delen van Frankrijk, en we moeten tegenwoordig al een flink eind naar het zuiden afzakken om kans te hebben op leuke aantallen Hoppen. Het is aannemelijk dat intensivering van de landbouw, vermoedelijk in combinatie met klimaatfactoren, verantwoordelijk is voor de

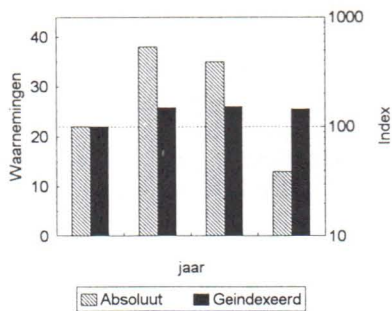
Figuur 2. Totaal aantal waarnemingen van Hop per atlasblok (kleine stip 1, middelgrote stip 2-5, grote stip >5).

lange termijn afname.

In dit licht gezien is het eigenlijk verbazingwekkend dat er ieder jaar nog Hoppen ver ten noorden van hun reguliere verspreidingsgebied terechtkomen in Nederland. In 1989-91 zijn tot nu toe 108 waarnemingen doorgegeven. Slechts in drie gevallen had het betrekking op meer dan één vogel (27 april 1990 2 overvliegende bij Leiden, 21 mei 1991 3 overvliegende bij Den Helder en op 3 juni 1991 2 ter plaatse bij Budel). Figuur 2 laat zien dat relatief veel waarnemingen komen uit de duinstreek, de Waddeneilanden, Limburg en Twente. De meeste Hoppen zijn gemeld in april-

Figuur 3. Hop: aantal waarnemingen en som van de maxima per kwartblok.

Figuur 4. Hop, aantal waarnemingen en voorlopige index in de eerste vier jaar van het BSP-nbr.

mei en september-oktober (figuur 3).

De jaarlijkse verschillen in het aantal waarnemingen lijken vrij groot te zijn; wanneer echter gecorrigeerd wordt voor de aantallen ingestuurde formulieren (index-berekening), vallen deze verschillen mee (figuur 4).

Een vergelijking met de Atlas van de Nederlandse Vogels geeft enkele frappante verschillen te zien. Het aantal Hoppen in 1989-92 is vrij laag te noemen in vergelijking tot de periode van veldwerk voor de Atlas, 1978-83. Zijn er toen in vijf jaar zo'n 300 gemeld, waarvan 75 in 1980, nu gaat het in vier jaar slechts om eenderde. Zelfs 1992 heeft, ondanks alle ogenschijnlijk gunstige zuidoostenwinden in het voorjaar, niet veel Hoppen opgeleverd. Een ander verschil is het seizoenspatroon. In vier van de vijf atlasjaren zijn de meeste Hoppen gezien in het voorjaar (april-mei) en beduidend minder in de nazomer (vooral augustus-oktober). Alleen in 1982 was er sprake van een evenwichtige verdeling. Ook een bewerking van alle waarnemingen in 1971-80 leverde een sterkere voorjaarspiek op (Dutch Birding 9: 170-176), dit in tegenstelling tot de BSP-resultaten.

Zwarte Ooievaar

In tegenstelling tot de Ooievaar doet de Zwarte Ooievaar het in veel Europese landen momenteel goed. Nadat de soort het in de eerste decennia van de eeuw moeilijk leek te hebben, is de laatste decennia een toename van de broedpopulatie geconstateerd en zijn nieuwe broedgebieden bezet of verloren gegane broedgebieden herkoloniseerd. De soort broedt inmiddels niet ver van onze grenzen in zuidelijk België (1991 5-7 paren), Nedersachsen (1990 21 paren), Nordrhein-Westfalen (1989-90 12 paren) en Rheinland-Pfalz (1991 5 paren).

Parallel aan deze toename van de broedpopulatie wordt de soort in West-

Europa steeds vaker op doortrek opgemerkt. Een goed voorbeeld is ons eigen land. Werden er in de jaren zestig hooguit tien per jaar gemeld, eind jaren zeventig-begin jaren tachtig was dat al opgelopen tot 25-35. Het ziet ernaar uit dat deze tendens heeft doorgezet, want in het BSP Nietbroedvogels komen nu 40-65 waarnemingen per jaar binnen, betrekking hebbend op 60-95 exemplaren. Hoewel er ongetwijfeld de nodige dubbelwaarnemingen tussen zitten, en het aantal verschillende exemplaren dus een stuk lager zal zijn, toch een opmerkelijk gegeven.

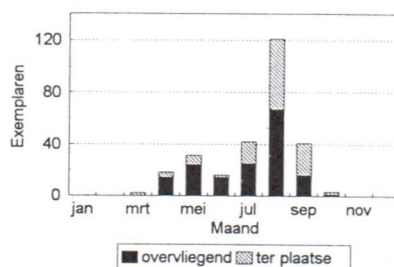
De soort is in het hele land waargenomen (figuur 5). Opmerkelijk genoeg zijn er weinig meldingen van de Waddeneilanden en Drenthe, twee gebieden die in de Atlas van de Nederlandse Vogels goed vertegenwoor-

Figuur 5. Zwarte Ooievaar, totaal aantal waarnemingen per atlasblok (legenda als fig. 2).

digd waren. Worden ze daar niet meer doorgegeven?

In mei en in juli-september worden de meeste waarnemingen verricht. Het aandeel pleisteraars is in de nazomer duidelijk groter dan in het voorjaar (figuur 6). Vaak betreft het onvolwassen vogels die soms wekenlang blijven rondhangen in hetzelfde gebied. In de meeste gevallen gaat het

Figuur 6. Zwarte Ooievaar, totaal aantal pleisterende en overvliegende vogels.

Zwarte Ooievaar (*Roy Slaterus*).

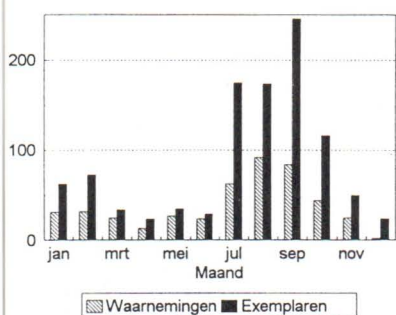
om 1-2 vogels, met soms een uitschieter naar boven.

Geelpootmeeuw

Determinatie van Geelpootmeeuwen *Larus cachinans* is niet zonder problemen. In Oost-Scandinavië en een deel van het Baltische gebied hebben vele Zilvermeeuwen namelijk eveneens gele poten, en deze vogels zijn alleen via subtiele details te onderscheiden van de Geelpootmeeuw. Niet elke geelpotige meeuw hoeft dus een Geelpootmeeuw te zijn. Desalniettemin wordt aangenomen dat de bij ons aangetroffen vogels vooral Geelpootmeeuwen van de Zuideuropese ondersoort *michahellis* betreffen. Deze hebben zich recent sterk naar het noorden hebben uitgebreid. Bij De Panne en Oostende, in Vlaanderen, werden halverwege de jaren tachtig al honderden vogels gezien in nazomer

Figuur 7. Geelpootmeeuw: totaal aantal waarnemingen per atlasblok (kleine stip 1-2, middelgrote stip 3-10, grote stip >10).

Figuur 8. Geelpootmeeuw, totaal aantal waarnemingen en exemplaren.

en herfst. Ook in ons land is in de loop van de jaren tachtig een duidelijke toename geconstateerd (Limosa 62: 49-50), hoewel deze wat overtrokken kan zijn door de aandacht die aan

deze soort besteed is vanuit taxonomisch gezichtspunt en door verbeterde optische apparatuur en determinatiekennis bij waarnemers.

In het BSP Niet-broedvogels zijn in 1989-91 jaarlijks 130-150 waarnemingen binnengekomen (250-400 exemplaren, inclusief enkele dubbelwaarnemingen van dezelfde vogels). Veel waarnemingen zijn verricht langs de grote rivieren (vooral de IJssel, de Limburgse Maas en de oostelijke Waal), de Hollandse kust en in de delta (figuur 7). De maanden juli tot en met september hebben verreweg de meeste geelpoten opgeleverd, maar de soort wordt ook in de wintermaanden regelmatig gemeld (figuur 8). De verspreiding lijkt dan wat meer

accenten te hebben in de zuidelijke helft van het land. In het zuidelijk Maasdal bijvoorbeeld zijn in 1989-90 bijna evenveel vogels in de wintermaanden gezien als in de nazomer (Limburgse Vogels 2: 52-54), in contrast met het landelijke beeld.

We hopen dat deze korte bloemlezing uit het BSP Niet-broedvogels aantoonde dat het zinvol is waarnemingen in te sturen. Komen er in het voorjaar minder Hoppen naar ons land dan een decennium geleden? En ligt dat aan de afname in de noordelijke broedgebieden? Zetten Zwarte Ooievaar en Geelpootmeeuw hun opmars voort?

Draag uw steentje bij!

Project Boerenzwaluw en Gierzwaluw

Hoewel tijdens dit schrijven (begin augustus) enkele Gierzwaluwen en vele Boerenzwaluwen hun broedseizoen nog niet hebben afgerond, zit het tellen voor het legertje medewerkers aan dit project er op. Vanaf 1 juni zijn ze, vaak letterlijk, door wind en (rot)weer op pad geweest. Juist in de periode waarin de tellingen moesten plaatsvinden was het weer vaak onbehoorlijk slecht. We hebben echter aanwijzingen dat het animo voor de tellingen niet met de overvloedige regen is weggespoeld is. Inmiddels zijn ten burele telformulieren ontvangen van 22 (Boerenzwaluw) resp. 21 personen (Gierzwaluw). Aangezien we nog in het stadium van het invoeren van gegevens zijn, kan er nog geen analyse gegeven worden, wel alvast wat impressies uit het veld.

Het onderzoek aan Boerenzwaluw zal vermoedelijk een aantal tellers wat tegengevallen zijn. De dichtheid aan (sub)objecten die bezocht moesten worden liep in sommige gevallen op tot c. 600 in een kwartblok, dit terwijl de gevonden aantallen Boerenzwaluwen niet altijd gelijke tred hielden met het aantal objecten per kwartblok. De algemene indruk in de eerste week van onderzoek was er een van aanzienlijke afname van de soort. De opmerking "altijd zwaluwen gehad, tot vorig jaar" was veel te horen. In de daaropvolgende weken destilleerde zich een iets genuanceerder beeld. In ruwweg een derde van de gevallen betrof een gesignaleerde afname gebouwen waar zich duidelijke wijzigingen hadden voorgedaan (minder of geen vee meer, stal dicht gemaakt), in ruwweg een derde had-

den zich in bedrijfsvoering en in stand van de Boerenzwaluw weinig veranderingen voorgedaan en in de rest van de gevallen was de stand aanmerkelijk afgenomen zonder dat duidelijke veranderingen in bedrijfsvoering of gebouwen hadden plaatsgevonden. Toch een pessimistisch beeld dus.

Een complicatie bij de telling was de vroege start van het broedseizoen. De eerste jongen waren plaatselijk al voor 1 juni uitgevlogen en in één geval werd melding gemaakt van een tweede broedsel in vliegvlug stadium eind juni. Hierdoor kon plaatselijk moeilijk op eigen objectieve kracht zekerheid worden verkregen over het precieze aantal bewoonde nesten; naarmate de maand juni vorderde werd dan ook meer en meer vertrouwd op de subjectieve inbreng van boeren. Wat dit laatste betreft kan overigens worden opgemerkt dat de medewerking van de boeren, ondanks de controversie die er soms bestaat tussen landbouwers en natuurbeschermers, goed te noemen was. De gemiddelde vriendelijkheid week zeker niet in negatieve zin af van het gemiddelde van de Nederlandse bevolking.

Het onderzoek naar de Gierzwaluw had soms te lijden van het slechte weer. Hierdoor kon af en toe simpelweg niet geteld worden. In het algemeen heeft het onderzoek bruikbare resultaten opgeleverd. Wel is het verzamelen van zogenaamde nulwaarnemingen voor veel tellers blijkbaar een grote opgave geweest.

Wat de methodiek betreft kan gesteld worden dat twee keer een half uur tellen een deel van de gebruikelijke ondertelling bij mindere tijdsbeste-

ding ondervangt, maar dat dit voor een precieze aantalsbepaling toch nog te weinig is. Bij toekomstige tellingen lijkt het lonender om fietsend het telgebied te doorkruisen totdat Gierzwaluwen worden opgemerkt, en pas dan tellingen te verrichten. Op die manier kan effectiever met de beschikbare tijd worden omgesprongen en een groter gebied worden onderzocht. Aan standaardisatie wordt gewerkt.

De gevonden nestplaatsen weerspiegelen voor een deel de bestaande ideeën: het meest in trek lijken oude panden in stads- of dorpscentra, vooral als het gaat om gebouwen die wat hoger en vrijstaand zijn, met oude holle pannen en een Mansardedak. Er is echter komen vast te staan, zeker wanneer de teller veel velduren heeft besteed aan verschillende situaties, dat ook nieuwere panden (1960-80, soms nog nieuwer) worden gebruikt, terwijl bepaalde zeer geschikt ogende oude panden soms niet gebruikt worden. De indruk bestaat dat de situering van oude en nieuwe panden t.o.v. reeds bestaande kolonies van groot belang is. Huizen met sneldekpannen in nieuwbouwwijken ver van een oude bebouwingskern zijn meestal zonder Gierzwaluwen. Dezelfde huizen in een oude bebouwingskern worden zo nu en dan wel bewoond. Het aantal steekt wel schril af tegen dat in een grote kolonie in een oud pand, maar om te zeggen dat een pand met sneldekpannen per definitie ongeschikt voor de soort is, lijkt niet langer houdbaar.

Tot zover deze indrukken. Wie zijn formulieren nog niet heeft ingestuurd, wordt opgeroepen dit snel te doen.